

טומאת מת, אבלות וצער

פרשת נשא, (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש". (במדבר ה, ב).
ודאי כי ישנה משמעות פנימית לכל המצוות וההלכות. כך לשונו של הרב יוסף יהודה בלאך,
ראש ישיבת טלז: "זוהי כל התעודה [הייעוד] של לומדי תורה – לחדור יותר אל נשמתה, כל אחד לפי
כוחו בכל מקצוע שעוסק בו בין באגדה ובין בהלכה, שרק אז אפשר להתעלות ולהבין את אמיתתה
ובזה נמצא את נעימות התורה וערבותה. כי מי שלא ישתדל להתעלות אל נשמת התורה, אי אפשר
למצוא את העדן והנועם הקדוש שיש בה. הננו מתפללים לה' **והערב נא** ה' אלהינו את דברי תורתך
בפינו'. ולדאבוננו לומדים אותה באופן כזה שאי אפשר למצוא את ערבותה. לומדים ורואים רק את
הלבוש, ואין עמלים כלל להבין את הנשמה, עד שבאנו לידי כך שנאבד ממנו הטעם בתורה וכל
נעימותה. חכמים ז"ל אמרו 'עתידה תורה שתשתכח מישראל' (שבת קלח:). ואמנם כבר נשתכחה בעולם,
הנשמה כמעט שנשתכחה. ובלי נשמה, גם הגוף לא יכול להתקיים". (שיעורי דעת, א' דף 60)

האיסורים שהוזכרו בפסוקנו, שפך צרוע וזב וטמא לנפש יתרחקו ממחנה ישראל, בעצם כבר הוזכרו
בתורה. טומאת צרעת (ויקרא יג/מו) וכן טומאת זב (ויקרא יב וכן פרק ט"ו), ועל בעל קרי (דברים כג/יא), וכן טומאת
מת (ויקרא ה' ו כן במדבר יט); על כולם נאמר להתרחק מהמקדש "והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא
ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם". (ויקרא טו, יא)
ובכן, למה נאמרו שוב בפרשתנו? – כדי לתת תחום נפרד של הבדלה.

- טמא בצרעת, יתרחק מכל ג' מחנות (שכינה, לוי וישראל),
- טומאת זב, די לו להתרחק מב' מחנות,
- וטומאת טמא מת, יצא ממחנה שכינה.

מהו המאפיין את שלושתם?

[א] כבר כתב ר' צדוק (י"פרי צדיק", שמות דף 213, במדבר דף 93) –

- שהמצורע, נגוע בקנאה ושנאה ולכן הוא מדבר לשון הרע על הזולת.
- הזב, נגוע בתאוה מינית.
- וטמא מת, לקוי בגאווה והתנשאות, לכן הוא נכשל בעצבות.

אלו ראשי המדות הרעות "הקנאה התאוה והכבוד, מוציאים את האדם מן העולם". (אבות, ב')
עוד עיין "כלי יקר" כאן שנתן משמעות נוספת לשלשת הקבוצות הללו.

[ב] אבל רש"ר הירש חונך לעוד משמעות עמוקה, השייכת בכל דור ודור.

בעלי צרעת – לקו על השחתה חברתית. / בעלי זיבה – על השחתה מינית.

אבל טמאי-מת מזיקים לרעיון של ייעוד האדם וקשרו לאלוהו. והיינו כדלהלן:

"בתפיסה האלילית, המוות והמת מעידים על האל. הם מגלים את עוצמת האל ע"י כח טבע שאין
לעמוד בפניה, והיא האל של האדם האלילי. אבל אמיתתה של תורה אומרת 'אין בַּמָּוֶת זְכָרָה', בַּשְּׁאוֹל
מי יודה לָךְ? ... אדם שנתקדש בקדושת ה' שולט בטבע בחייו וגם במותו אינו נכנע לו.
'לא תעזוב נפשי לשאול' (תהלים טו, י) כי משאירים בקבר רק את המעטה (=עטיפה) הגופני שיסודו מעפר.
ואילו האדם עצמו קרוב לה' בחייו – בכח מוסרי של חירות אלוהית (=בזה שהוא משליט שכלו על יצירתו);
ובמותו – הוא שב כולו אל ה'. (=ולא אל האדמה).

האדם החי והדומה לאלוהיו, השולט בעצמו בכוחו המוסרי ומושל בארציותו, הוא המספר פְּבֹד-אֶל ונותן שבח לה'. אותו כח הוא הגרעין העיקרי של אישיותו, הוא חלק אלוה ממעל... ולכן הוא ירחיק את מי שנטמא במת". – עכ"ל הרש"ר הירש.

כלומר – ענין שהגוף זָלָה ונרקב מוכיח שהוא רק לבוש חיצוני לעצם מהות האדם. רצוננו להמעיט בחשיבותו, מול עצם גדלות האדם, כלומר, היא נשמתו החיה עדי-עד. ולכן מרחיקים מן המקדש כל דוגל בעצב על הפסקת הגוף ההוא. (ע"ע דבריו על ויקרא כא, ה).

ולכן עלינו לדעת, כי (חוץ מן אנינות ביום הראשון), מושג של "אבלות" איננה כלל מדאורייתא. (רמב"ם, אבלות א/א). הרמב"ם מסביר תקנת אבלות "כי לאבלים נחת בבכייכם ועוררות אבלם עד כלות כוחותיהם הגופניים מלסבול אותו המאורע הנפשי... עד שתלאה מן הבכי והאבל". (מורה נבוכים ג/מא). כלומר ענין האבלות הוא ריפוי לנפש נדכאת, כי ע"י פעולות סמליות הללו הנפש נרגעת.

הגמרא (סוכה כה:) מקשה, למה חתן פטור מן ק"ש כיון שאיננו מכוון דעתו, אֶבֶל הָאֶבֶל חייב על פי דין בק"ש? מפורסמים דברי רש"י שם (ד"ה טירדא דרשות) הכותב: "שאע"פ שהוא חייב לנהוג אבלות של נעילה ורחיצה וסיכה להראות כבוד מתו, אינו חייב להצטער". כלומר עסק אבלות הוא כדי לחלוק כבוד לנפטר, אבל לא שהתורה דורשת מהאדם להרבות בצער פנימי. תמיכה לעמדה זו נמצא בלשון **רבנו אברהם אבן עזרא**: "אחר שתדעו שאתם בניס לה' והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי אשר יעשה (ה') לטוב הוא. ואם לא תבינוהו, כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם, רק יסמכו עליו, כן תעשו גם אתם" עכ"ל. (על דברים יד, א).

הרמב"ן כתב שם: "בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו" – "כי טעם עם קדוש, הבטחה בקיום הנפשות לפניו יתברך, יאמר מאַחַר שאתה עם קדוש וסגולת-ה'... אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על המת ואפילו ימות בנוער (=בגיל צעיר). ולא יאסור הכתוב הבכי, כי הטבע (הרגיל) יתעורר לבכות בפירוד האוהבים ונידודם אף בחיים. ומכאן סמך לרבותינו באוסרם להתאבל על נפש יותר מדאי" עכ"ל. כלומר, כיון שפרידה זו היא רק לכמה עשרות שנים, רק בשיעור כזה מותר לבכות ולהתאבל. אבל המגזים בזה, מוכיח בכך חוסר אמונה שיפגוש שוב את הנפטר, וכן חוסר אמונה בתחיית המתים.

הגמרא שהרמב"ן הזכיר אומרת כך: "אל תבכו יותר מדאי... יותר מכשיעור. שלשה ימים לבכי, ושבעה להספד, ושלישים לגיהוץ ולתספורת. מכאן ואילך אמר הקב"ה: אֵי [א"י] אתם רחמנים בו יותר ממני!" (מ"ק כז:). כלומר, המצטער יותר ממה שהרשו לנו חכמים, בעצם הוא מטיח אשמה במדת הדין של הקב"ה, ויש בזה עון. ולכן מצאנו שכלל שהאדם קרוב יותר להקב"ה, הוא מתאבל פחות. כהנים רגילים נטמאו אך ורק לשבעה קרובים. (אב ואם, אח ואחות, בן ובת, ואשתו). אֶבֶל כהן גדול לא נטמא אפילו לאלו (פרשת אמור). "מן המקדש לא יצא" כלומר מקדושתו לא יצא. (סנהדרין יט.).

כותב **רש"ר הירש**: "רעיון האומה איננו מכיר את המות. "אין ציבור מת". ברעיון הכלל הנצחי גם היחיד שחי למענו נוטל חלק באלמוות המתקיים כבר בעולם הזה... בפעילות נפשו האצילה יוסיף לחיות בעוה"ז גם משנסתלק ממעטה הגוף, שהוא נראה מתהלך בו בקרב עמו. וכאשר האיש סופד לאשתו שהיא "ביתו", או להוריו, לבניו, לאחיו, הרי בכלל הלאומי הוא יחזור וימצא לו בית ומשפחה... אך העיקר, האל שהוא עובד במקדשו, הוא שיעלהו לפיסגת רגשות ומחשבות, לאורה תיהפך כל ההוויה למסילת חיים של שמחת נצח בה'! אין זו מסילה המובילה מן העריסה אל הקבר, אלא זו דרך המוליכה מחיים לחיים, מעולם ועד עולם". (על ויקרא כא, ז).

(הערה: רעיון זה הוזכר בזהר ג/עא: כך: "ועל דא תנינן צדיקא אע"ג דאתפטר מהאי עלמא, לא אסתלק ולא אתעביד מכולהו עלמין, דהא בכולהו עלמין אשתכח יתיר מחייו").

הדברים הנהדרים הללו יאירו לנו אור נפלא כמה נפסד הנוהג המודרני ליצור פולחן שלם באבלות על המת.

- בתקופת חז"ל לא ידעו כלום על אבלות יאהרצייט. (עיין ביאור הגר"א על יו"ד ס"י שע"ו ס"ק ז', חולק על הרמ"א).
- וכן ההליכה לבית הקברות תמידים כסדרם, בין להתפלל שם או להתייחד עם זכרו של המת. והרי גמרא ערוכה היא, גזירה "על המת שישתכח מהלב". (פסחים נד:)
- וחז"ל אסרו להספיד על המת יותר מן י"ב חודש! (רמב"ם, הל' אבלות יג"ז). ואמרו חז"ל: "כל המתקשה על מתו יותר מדאי, על מת אחר הוא בוכה" (מו"ק כז:), כלומר, צער גורר אחריו צער נוסף ח"ו.
- והבאנו להלן דברי רמב"ן, מובאים בט"ז (שו"ע יו"ד סוף סי' שמי"ד) "דאין מנהג ולא דרך ארץ להזכיר המת אחר י"ב חדש". ועלינו לתהות על שרשי ההגזמה הנוכחית שנפוצה בדורותינו.

[הערה.

הרב שליט"א כתב כאן נספח, ובו ביקורת לאופיו של יום השואה (ויום הזיכרון). הפרדנו אותו משיחה זו [א] בגלל אורכו; [ב] וכן בגלל חשיבותו – וראינו לתת לו מקום נפרד, הולם. ניתן למצוא מאמר זה בשיחות באתר זה, תחת הכותרת חגים ומועדים < "יום הזיכרון לשואה".